

РЕЦЕНЗИЯ

за придобиване на ОНС „доктор“ по област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.8. Икономика, докторска програма: „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси).

Рецензент: проф. д.н. Божидар Виолинов Божинов, катедра „Финанси и кредит“, Стопанска академия „Д.А. Ценов“, Свищов, професор по научна специалност 05.02.05 „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“

Автор на дисертационния труд: докторант Цветомира Георгиева Велева (D010222267), редовна форма на обучение по докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси) към катедра „Финанси и кредит“ в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Тема на дисертационния труд: „Дигиталната трансформация в банкирането – рискове и финансова ефективност“

На основание чл. 71 и 73 от Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А. Ценов“ и Заповед № 571/01 юли 2025 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов съм определен за рецензент по процедура по защита на дисертационен труд на тема „Дигиталната трансформация в банкирането – рискове и финансова ефективност“ с автор Цветомира Георгиева Велева, кандидатстваща за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.8 „Икономика“, докторска програма: „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси).

Настоящата рецензия е изготвена съобразно изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, свързания с него Правилник за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А. Ценов“.

Нормативните изисквания за дисертационния труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ са налични в чл. 27 на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и чл. 68 на Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А. Ценов“, според които:

(1) Дисертационният труд трябва да съдържа научни или научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Дисертационният труд трябва да показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

(2) Дисертационният труд трябва да бъде представен във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания на първичното звено. Дисертационният труд трябва да съдържа: заглавна страница; съдържание, увод; изложение; заключение - резюме на получените резултати с декларация за оригиналност; библиография.

Чл. 72, т. 4 на Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А. Ценов“ предполага и изискването за покриване на минималните национални изисквания за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Изходен пункт за рецензията са:

1. Дисертационен труд „Дигиталната трансформация в банкирането – рискове и финансова ефективност“ в обем от 188 страници. Допълнително са представени

8 страници приложения. Приемам общия обем от 196 страници като достатъчен за изясняване на авторската теза.

2. Списък с публикациите на кандидата по темата, включващ следните публикации:

1. Велева, Цв. **Риск мениджмънт и оценяване на ефективността при дигиталната трансформация в банкирането**//сп. Диалог, 2025, бр. 1, с. 97-117 (ISSN: 1311-9206).
2. Велева, Цв. **Предизвикателства пред дигиталната трансформация на банковия сектор в България** //Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“ на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов, АИ Ценов, 2024, Брой XVII, Книга 20 (ISSN: 1313-6542) – под печат
3. Велева, Цв. **Предизвикателства пред омниканалното банкиране**//Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“ на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов, АИ Ценов, 2023, Брой XVI, Книга 19, с. 522-537 (ISSN: 1313-6542)
4. Велева, Цв. **Макропруденциалните политики – инструмент за предотвратяване на ad-hoc ситуации и рискове при банкирането**//Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“ на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов, АИ Ценов, 2022, Брой XV, Книга 18, с. 515-528 (ISSN: 1313-6542)

3. Списък с приноси, включващ 5 дефинирани приноса, а именно:

Първо. Дефинира се понятието „риск от дигитализация в банкирането“ и се проучва рисковият профил на дигиталната трансформация в банките. Детайлно се изследват елементите на риск мениджмънта на дигитализацията. За тази цел се идентифицират видовете рискове, конкретизират се източниците на тези рискове и последиците от осъществяването им, анализират се възможните начини за предпазване от тях и се предлагат конкретни показатели за тяхното количествено оценяване.

Второ. Аргументира се система от конкретни количествени показатели за оценяване на ефективността от дигитализация в банковата сфера. Очертават се причинно-следствените зависимости между тях.

Трето. По емпиричен път се извършва сравнителен анализ на банките в България по отношение на дигиталната трансформация и се прави критична оценка на състоянието на този процес през последните години.

Четвърто. На базата на проведено от автора анкетно проучване сред специалисти от българската банкова практика се обобщават трудностите и предизвикателствата пред дигиталната трансформация на сектора. Като ключов проблем в тази насока се обосновава несъответствието между относително остарялата инфраструктура на банките у нас и бързите темпове на развитие на технологиите, което налага необходимостта от стратегически инвестиции и организационни промени.

Пето. На основата на подробен SWOT анализ, чрез който се обобщават предимствата, слабите страни, възможностите и опасностите при дигитализацията, се очертават конкретни възможности за оптимизиране процесите по управлението на ефективността и риска при дигитална трансформация на банките в България.

4. Автореферат в обем 40 стр.

5. Справка за изпълнение на минималните национални изисквания и публикации по дисертационния труд, с посочени 4 публикации, позволяващи набирането на 50 точки по националните изисквания.

6. Списък на участията на докторанта в научни форуми, с посочени участия в

3 научни форума, а именно:

1. Участие в XV Докторантска научна сесия, проведена в СА „Д. А. Ценов – Свищов на 5 декември 2022 г.
2. Участие в XVI Докторантска научна сесия, проведена в СА „Д. А. Ценов – Свищов на 7 декември 2023 г.
3. Участие в XVII Докторантска научна сесия, проведена в СА „Д. А. Ценов – Свищов на 29 ноември 2024 г.

Докторантката е представила материалите, които са формално изискуеми за кандидатстването за образователната и научна степен „доктор“.

В изпълнение на задълженията ми като рецензент представям следните констатации и заключения:

I. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационен труд **„Дигиталната трансформация в банкирането – рискове и финансова ефективност“** в обем от 196 страници, вкл. 8 страници приложения. Приемам общия обем като достатъчен за изясняване на авторската теза. Заглавието напълно отговаря на съдържанието на изследването.

Предметът на дисертацията е формулиран като **„рисковете и финансовата ефективност, свързани с дигиталната трансформация в банкирането“**. Както посочва авторката „От една страна, проучването обхваща идентификацията и оценката на рисковете, които възникват в резултат от внедряването на нови технологии и промени в операционните модели на банките. От друга страна, изследването се фокусира върху измерването на финансовата ефективност чрез анализ на инвестициите, приходите, броя на новите клиенти, подобренията в клиентското обслужване и оптимизацията на операционните процеси.“

За написването на дисертацията са използвани **110 литературни източника**, от които 71 са на английски, 2 на руски и 37 на български език. Използваните източници са тематично свързани с разработваната тема и надлежно ползвани в дисертационния труд и по моя преценка са използвани коректно.

В структурно отношение дисертацията е изградена стройно и логично – три глави, въведение и заключение, и допълнителни приложения. Според мен структурата на дисертацията, балансът между частите, и най-вече тяхното съдържание ни представят докторантката като изключително съвестен изследовател.

Първа глава е озаглавена **„ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В БАНКОВИЯ СЕКТОР“** и в нея е направен критичен преглед на достиженията в специализираната литература и банкова практика в областта на изследваната проблематика. Особено внимание в дисертацията е отделено на процеса за преход от мултиканално към омниканално и оптиканално предлагане на банковите услуги от сектора. Извършен е задълбочен анализ на предпоставките за и противния процес на дигитална трансформация в банковия сектор, като особен акцент е поставен върху финансово-икономическите и социално-демографски предпоставки.

Втора глава **„РИСК МЕНИДЖМЪНТ И ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА ПРИ ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В БАНКИРАНЕТО“** акцентира върху очертаване на обхвата и спецификата на рисковия профил на банките в процеса на тяхната дигитална трансформация. Особено внимание е отделено на идентификацията на рисковете, свързани с дигитализацията на банковия бизнес, техния факторен анализ, възможностите за количествената им оценка и начините за тяхното управление.

В главата е представено виждането на автора за изграждането на комплексен инструментариум за оценяване на ефективността на дигиталната трансформация в банкирането.

Третата глава „ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ“ представя извършеното от автора емпирично изследване на състоянието на дигиталната трансформация в банкирането в България. Изведени са ключовите проблеми и визия за възможните перспективи пред риск мениджмънта с оглед възможността за повишаване на ефективността на дигиталната трансформация на банкирането у нас. Представени са предложения за възможни оптимизационни решения, свързани с управлението на риска и ефективността при дигитализацията на българските банки.

Приемам структурата (и съответстващата ѝ логика на изследване) за напълно приложими към изследваната проблематика, а поднесените оценки и изводи - точни и коректно (личностни) формулирани.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Темата на изследването е дисертабилна, актуална и значима от теоретична и практическа гледна точка. Заглавието на дисертацията - „Дигиталната трансформация в банкирането – рискове и финансова ефективност ” отговоря напълно на съдържанието. За актуалността на тематиката авторът дава убедителни доказателства на с. 4-5, което ми позволява да потвърдя, че темата е оригинална и актуална.

Обект на изследване на дисертационния труд е дигиталната трансформация в банкирането. Предметът на изследване е фокусиран върху рисковете и финансовата ефективност, свързани с дигиталната трансформация в банкирането. *Обектът и предметът са формулирани правилно на с. 5.*

Основната изследователска теза е, че „в процеса на дигитална трансформация банките в България се сблъскват с предизвикателства, свързани с употребата на сравнително остарели банкови системи, което ограничава техните възможности за осигуряване на необходимата гъвкавост и иновационни функции, а те имат ключово значение за конкурентоспособността в дигитална среда.“ (с. 6).

Целта на изследването е: да се анализират възможностите за успешно внедряване на дигиталното банкиране в контекста на българския банков пазар, като в същото време се изследват. Правилно са разписани и съответстващите основни изследователски задачи (с. 5). Намирам целта и основните задачи за правилно формулирани и предоставящи достатъчно възможности за изводи и препоръки.

Основният изследователски подход, който е използван при провеждането на дисертационното изследване, е *системният подход*, който е съчетан с други изследователски методи и научни инструменти като: метода на анализа и синтеза, метода на наблюдението, сравнителния метод, индуктивния и дедуктивния метод, дескриптивния метод, метода на анкетното проучване и други. За илюстриране на резултатите и постигане на по-добра прегледност в изследването се включват таблици и графични изображения.

Описани са коректно ограничителните рамки (с. 7-8), а именно: изследването е времево ограничено за периода от 2017 г. до 2024 г. с цел проучване и анализ на особеностите на омниканалното банкиране през съответния времеви интервал.

Източниците на анализираните данни са публични данни от БНБ, НСИ, уеб-сайтовете на банкови институции, други публично достъпни данни, както и анализи и изследвания на водещи икономисти в областта на тази специфична проблематика и данни от проведено анкетно проучване.

Общото ми мнение относно дисертационния труд е, че автора ясно и точно е дефинирал своите виждания и идеи и в рамките на дисертацията е успял да аргументира и

защити своите виждания. Направено е разграничение на достиженията на научната мисъл до този момент и авторския принос по изследваната проблематика.

Представената дисертация е в обем 196 страници, от които 188 страници основен текст, структурирани в три взаимно свързани и надграждащи се глави. Считам, че обемът на изследването е достатъчен докторанта да развие и защити своето виждане по изследваната проблематика.

В подкрепа на изложението в дисертацията са оформени 7 таблици и 34 фигури, които са с достатъчна висока степен на информативност и са пряко свързани с излаганата теза и виждания на докторанта.

Дисертационният труд е написан на разбираем език с коректно ползване на специализираната научна терминология по проблематиката. Не се забелязва наличие на значителни отклонения от тезите в изложението, повторения на виждания и пасажки, както и наличие на логически противоречия и съразмерност на частите. Изчисленията в дисертацията се базират на утвърдени математически и статистически подходи и модели, които коректно и уместно са приложени към анализирания данни.

Дисертацията е проверена чрез системата тип „Антиплагиат“, според която тя се характеризира с индекс на сходност в допустимите за научните изследвания нива, което е независимо потвърждение, че автора се е придържал стриктно към правилата за научна етика при създаването на научни изследвания, като коректно е цитирал използваните литературни източници.

Изследванията и достиженията на автора са станали достояние на заинтересованата аудитория чрез 4 специализирани публикации по темата - 2 студии и 2 статии. Публикациите отразяват важни аспекти на дисертацията и нямат припокриване една с друга, т.е. нямаме наличие на публикуване на един и същ материал под различни имена в различни списания.

По отношение на научните и научно-приложни приноси - в дисертацията са налични такива и според мен те са лично дело на автора.

По отношение на изпълнението на минималните национални критерии за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“, към дисертацията е приложена справка за публикациите, от която е видно, че са покрити минималните национални изисквания в тази област.

По отношение на обема и съдържанието на автореферата, считам, че той е в достатъчен обем и коректно, пълно и точно отразява в резюме съдържанието и достиженията в дисертационното изследване на автора.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Представената за рецензиране дисертация представлява завършен научен труд по темата „Дигиталната трансформация в банкирането – рискове и финансова ефективност“. В рамките на проведеното изследване, авторът достига до заключение и надграждания, обособени в рамките на 5 приноса, посочени в приложения автореферат.

Сред авторските достижения можем да открием:

- Изследването и анализа на промените в рисковия профил на банките в процеса на дигитална трансформация, факторите, които въздействат върху процеса, и систематизация на цялостната рамка на нововъзникващите рискове за банките, в контекста на възможностите за тяхното измерване и ефективно управление.
- Извършеният критичен анализ на дигиталната трансформация на банките в

България и групирането им в отделни категории по отношение на омниканалното предлагане на техните продукти и услуги. В този контекст са изведени основните предизвикателства и проблеми пред банките, както и очакванията на техните клиенти относно дигиталното банково обслужване.

- Извършеното онлайн анкетно проучване в периода януари-февруари 2024 г. сред служители на българските банки по отношение на текущата готовност за дигитална трансформация, трудности, препятствия, проблеми пред банките и техните клиенти в този процес, както и очакванията от ефекта на дигиталната трансформация на банковата сфера в България. Сред основните предизвикателства се констатира несъответствието между относително остарялата инфраструктура на банките у нас и бързите темпове на развитие на технологиите, което налага необходимостта от стратегически инвестиции и организационни промени.
- Реализираният SWOT анализ на процеса на дигитална трансформация на банките у нас, на база на който автора очертава конкретни възможности за оптимизиране процесите по управлението на ефективността и риска при дигитална трансформация на банките в България.

Лично на мен не ми е известно дали предложените от автора идеи и резултати са намерили отзвук и признание в специализираната научна литература

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

В науката никога не съществува изследване, за което да можем да кажем че е окончателно завършено и няма потенциал за бъдещо развитие и усъвършенстване. Същото се отнася и за настоящия дисертационен труд.

Определено дисертацията би подобрила своите качества, ако авторът беше включил и анализ на статуса и предизвикателствата пред дигиталното банкиране в Европейския съюз и в рамките на глобалната икономика, с цел открояване на нивото на модернизация и дигитализация на банковите услуги у нас.

Към докторанта имам следните допълнителни въпроси, свързани с тематиката на проведеното от него изследване:

1. Според Вас, до каква степен са навлезли модерните дигитални технологии в българските банки, спрямо тези в европейските страни?
2. На база направеното от Вас проучване, откривате ли връзка между демографската структура, образователния ценз и финансовото състояние на банковите клиенти и използваните от тях дигитални банкови услуги?
3. Как оценявате готовността на банките у нас за въвеждане на дигиталното евро и използването на криптовалути?

V. Обобщено заключение и становище.

Общото ми становище е: авторът е разработил дисертация, която има ясно формулиран проблем, цел и задачи, предполагащи научно изследване; дисертацията е доказателство, че **Цветомира Георгиева Велева** познава научната литература и научните постижения в тази научна област, открила е значими проблеми, систематизирала е изследваната проблематика, правилно е интерпретирала резултатите от научното изследване, оформила ги е и ги е представила разбираемо и логично. Дисертационният труд съдържа научни или научно-приложни резултати, които представляват оригинален при-

нос в науката и показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

Това е основание да дам своята подкрепа чрез положителна оценка на дисертационния труд на Цветомира Велева, и да препоръчам на членовете на научното жури по процедура по публична защита на дисертационен труд на тема „Дигиталната трансформация в банкирането – рискове и финансова ефективност”, да присъдят на докторант Цветомира Георгиева Велева образователната и научна степен „доктор ” в професионално направление 3.8. Икономика, по научна специалност 05.02.05. „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка” (Финанси).

Дата: 04.08.2025 г.

Свищов

Рецензент:

(проф. д.н. Божидар Божинов)